

УДК 364.43: 444
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.49.29-32

Булеза Богдана Ярославівна
аспірант

кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
bulezab@gmail.com

ПОЛІТИКА ПРЕВЕНТИВНОЇ РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ, СХИЛЬНИМИ ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИКІВ, В США

Анотація. В статті розглядається проблема попередження наркоманії серед неповнолітніх і молоді в США. Підкреслюється, що зловживання наркотичними речовинами становить загрозу не тільки для самої особистості, але й всього людства. США є країною, де вживання наркотиків набуло значного поширення, тому саме в цій країні проводиться активна превентивна робота. Особливо небезпечним є залучення до вживання наркотиків неповнолітніх, оскільки зумовлює подальшу соціальну деформацію особистості. Метою статті є аналіз особливостей превентивної роботи з неповнолітніми, схильними до вживання наркотиків, в США. В дослідженні використовувалися в основному теоретичні методи (аналіз наукової літератури, систематизація і узагальнення інформації). Доведено, що в США існують різні підходи і моделі профілактики наркоманії (правова, медична, соціально-психологічна). В статті особлива увага звертається на аналіз соціально-психологічної моделі. Розглядаються програми превентивної роботи для різних категорій неповнолітніх.

Ключові слова: наркотики; неповнолітні; молодь; превентивна робота; реабілітація; превентивні програми; США.

Вступ. Серед усіх негативних соціальних явищ, характерних для сучасного суспільства, наркоманія займає одне із провідних місць. Без перебільшення можна стверджувати, що вона створює реальні передумови для фізичного й морального виродження людства, його поступової деградації й дегенерації. Схильність неповнолітніх і молоді до вживання наркотиків зумовлює подальшу соціальну деформацію особистості, сприяє вчиненню правопорушень і злочинів.

Наркоманія справедливо розглядається як соціальне зло, але поки що людство не виробило ефективних заходів боротьби з цим злом, потреба у вивченні проблеми залишається. Проблемою наркоманії займаються різні дисципліни – медичні, юридичні, психологічні, педагогічні, економічні, політичні. Усі вони вносять свій вклад у вирішення проблеми.

Оскільки наркоманія набула останнім часом суттєвого поширення у світовому масштабі, доцільним вважаємо вивчення зарубіжного досвіду профілактики цього негативного явища і впровадження найбільш прогресивних ідей в Україні. Особливо значні здобутки в цьому плані є в Сполучених Штатах Америки, які вважаються однією з країн, де наркоманія набула найбільш загрозливих масштабів [1-3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми наркоманії розглядаються в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, в методологічному плані заслуговують уваги праці Ф.Габіані, Ф.Гіденс, М.Фуко та ін. Медичні аспекти проблеми в контексті її соціальної значущості досліджують К.Вишинський, С.Дарк, В.Кузьмінов, В.Москаленко, А.Лукас, Т.Сміт та ін. Водночас, варто відзначити, що медичні науки зазвичай вивчають фізіологічні причини наркоманії і розробляють методи лікування людей, що страждають даною формою залежності. І в цьому змісті можна стверджувати, що медицину в основному цікавить наркотична залежність як хвороба. Правові аспекти наркоманії висвітлені в працях таких учених, як З.Бекер, Я.Гілінський, Ю.Клейберг, Є.Феррі та ін. Юридичні науки цікавляться наслідками наркоманії остільки, оскільки вони часто мають протиправний характер. Юридична концепція профілактики наркоманії логічно випливає з вивчення таких на-

слідків. Соціологічні аспекти представлені в дослідженнях науковців: В.Афанасьєв, Р.Власик, І.Гурвіч, В.Кудрявцев, Дж.Лінг, Г.Сілланте та ін. Соціальні науки намагаються аналізувати сутність наркоманії, розглядаючи й медичні, і юридичні аспекти як наслідок дії певних економічних, психологічних, етичних, політичних, культурологічних і інших соціальних факторів. Психолого-педагогічні аспекти наркоманії та її профілактики розглядають Л.Габора, А.Личко, Н.Медж, О.Пилипенко, В.Оржеховська, Р.Стейнтон, Т.Федорченко та ін. Психолого-педагогічні науки вивчають психологічні причини виникнення наркоманії, особливості організації психолого-педагогічного впливу на індивідів, схильних до вживання наркотиків.

Метою статті є аналіз особливостей превентивної роботи з неповнолітніми, схильними до вживання наркотиків, в США. В дослідженні використовувалися теоретичні методи (аналіз, систематизація, узагальнення інформації).

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури (М.Кірс, Д.Поттер, А.Стоун, К.Шер та ін.) щодо вживання наркотиків і ставлення суспільства до наркотиків у різні історичні епохи дозволяє висловити припущення про те, що ці речовини, поряд з іншими несприятливими умовами і факторами, могли зіграти суттєву роль у занепаді великих цивілізацій (зокрема, античної). Спеціальних досліджень з цього питання не проводилося, але певні підстави для обґрунтування висловленого припущення, безперечно, є.

По-перше, науковий висновок про пагубний вплив наркотиків на людину, що приводить до ряду незворотних патологічних змін функцій і систем організму, був зроблений лише в кінці XVIII — початку XIX століття. По-друге, у часи античності наркотикам через їх надзвичайні властивості надавалася роль надприродних сил, вони обожнювалися, оскільки мали здатність знімати болючі відчуття, допомагали забувати про страх, полегшували життя, задовольняли споконвічну приховану в людині потребу хоча б на якийсь час виявитися в іншій реальності, у світі ілюзій і чудес. Не знаючи про небезпеку цих царівних властивостей наркотичних речовин, люди не обмежували їх споживання. Усе це, безумовно, не

могло не відбитися на розвитку людства, на процесі репродукції нових поколінь і, в кінцевому рахунку, не могло не вплинути на долю цивілізацій у цілому.

Відгомін подібного ставлення до наркотиків наших далеких предків спостерігається і нині. Наприклад, народи Близького Сходу, Індії, Середньої Азії використовують опій для лікування дорослих і навіть дітей від легких недуг (зрозуміло, без призначення лікаря), для їхнього заспокоєння, полегшення засинання, зняття больових відчуттів. Паління гашишу в багатьох країнах світу є історичною традицією, а всі спроби її подолати не дають відчутних результатів. У науці вже висловлена й обґрунтовується цікава гіпотеза про наявність геіа, що привертає до наркоманії, є носієм відповідної спадкоємної інформації, яка передається сучасній людині із глибини століть. Зв'язок часів і поколінь стосовно процесу наркотизації суспільства в цей час вбачається й у тому, що кінець ХХ – початок ХХІ століття відрізняється настільки ж високим рівнем споживання наркотиків, який був характерний і для античності. Усе ніби повторюється на новому витку спіралі суспільного розвитку, але на якісно іншому рівні – в умовах поінформованості людства про справжні властивості наркотичних засобів і наслідки прилучення до їхнього споживання. Нинішня ситуація є більш небезпечною і загрозливою, тому що одна справа, коли люди «не відають, що творять», і зовсім інша, коли людство цілком усвідомлено рухається по шляху поступового самознищення.

Проте сьогодні є багато доказів, що наркоманія не народжується, ними стають у процесі соціалізації. Основними факторами, що обумовлюють цю можливість, є:

- медичні (наявність промислово зроблених наркотичних препаратів, випадки застосування їх за медичними показниками);
- психологічні (тип особистості, що легко піддається впливам, стреси, афекти, фрустрація тощо);
- соціально-психологічні (вплив групи);
- психолого-педагогічні (відсутність ефективної цілеспрямованої профілактики наркоманії в родині й інших цільових групах);
- кримінологічні (наявність криміногенної групи, зацікавленої в розширенні кількості споживачів наркотиків);
- політико-правові (відсутність у законодавстві посилення на чіткі механізми, що передбачають покарання за вживання наркотиків, як наслідок медикалізації проблеми);
- економічні (матеріальне становище індивіда (як проживання за межею бідності, так і надмірна забезпеченість) може стати поштовхом до початку споживання наркотиків, якщо стимулюється перерахованими вище факторами).

Отже, наркоманія – це негативне соціальне явище міжнародного плану, що характеризується прилученням частини населення країни до немедичного споживання наркотичних засобів або психотропних речовин, що перебувають під спеціальним міжнародно-правовим і внутрішньодержавним контролем, а також участю (безпосередньою або опосередкованою) в організації й здійсненні їх нелегального обороту як у національних рамках, так і в міждержавних масштабах.

Американські вчені підкреслюють, що негативний вплив наркоманії поширюється буквально на всі сфери життя суспільства: на суспільне виробництво і становище економіки в цілому, стан обороноздатності країни, на фізичне й духовне здоров'я нації і її культуру, процес відтворення населення, злочинність

(її стан, структуру й динаміку) і т.д. За масштабністю й різноманітністю можливої і фактично заподіяної суспільству шкоди наркоманія, очевидно, перевершує всі інші негативні соціальні явища [4; 5].

Таким чином, профілактика наркоманії, особливо серед неповнолітніх, є одним з найбільш важливих завдань політики США.

Сьогодні найбільш поширеними моделями профілактики наркоманії є правова, медична і соціально-психологічна. Коротко охарактеризуємо соціально-психологічну модель. Соціально-психологічна модель профілактики наркоманії передбачає розв'язок двох проблем: профілактики й реабілітації. Значення діяльності по їх реалізації важко переоцінити. Безперечно, дуже важливо активізувати опір наркотичній пандемії самого суспільного організму. Необхідна потужна інформаційно-пропагандистська кампанія. Вона повинна бути спрямована на молодь, батьків. ЗМІ можуть і зобов'язані зіграти ключову роль у захисті суспільства від наркоманії.

Здійснення інформаційно-просвітницької діяльності антинаркотичної пропаганди повинне бути спрямоване на розв'язок двох найважливіших завдань. По-перше, необхідно закласти у свідомість кожної дитини, підлітка, молоді, а також інших громадян реальні знання і уявлення про те, яку небезпеку несуть особистості і суспільству наркотики. По-друге, розв'язавши перше завдання, паралельно розв'язується ще одне, тому що, тільки виховавши в громадян, особливо в молоді, неприйняття до споживання наркотичних засобів і психотропних речовин, можна підірвати основу наркобізнесу, позбавивши виробників наркотичних речовин головного ринку збуту.

Отже, видається очевидним, що боротьба з пандемією наркоманії – це, насамперед, боротьба за розум, за свідомість громадян, і потужним засобом впливу тут повинні виступати інформаційно-просвітницькі заходи. Однак, ставлення фахівців до даного виду діяльності, точніше, до його значення, є далеко не однозначним. Зокрема, існує думка про те, що про наркотики взагалі треба забути, не захоплюватися цією «гарячою» темою, не викликати в молоді нездорового до неї інтересу. З подібною позицією навряд чи можна погодитися. В Україні і так досить довго замовчували проблему наркоманії, хоча існує вона вже давно. Звичайно, 10-15 років тому масштаби її поширення були не такими, як зараз. Але якби вже тоді, коли епідемія наркоманії перебувала в зародковому стані, а наркобізнес тільки набирав обороти, державу не заявляла, що проблеми наркоманії в країні не існує, а вживала рішучих заходів (причому не тільки кримінально-правового характеру), те сьогодні становище не було б настільки загрозливим.

Найважливішу роль у здійсненні інформаційно-пропагандистської діяльності повинен зіграти ланцюжок: дошкільні установи — школа — середньо-спеціальні, вищі навчальні заклади. Вік прилучення до споживання наркотичних засобів і психотропних речовин в останні роки різко знизився, отже, інформувати й попереджати про небезпеки, які таїть у собі наркоманія, необхідно вчасно.

Дуже непростою проблемою є вибір форм здійснення освіти дітей. На думку американських учених, повинні бути розроблені спеціальні програми, що передбачають коло питань, які можуть бути доведені до свідомості дітей і осмислені ними, а також рекомендовані належні способи подання відповідної інформації (казки, рольові ігри, мультиплікаційні фільми і т.д.). Створення таких програм — у компетенції фахівців певного профілю (медиків, педагогів,

психологів). Паралельно з інформаційно-просвітницькою діяльністю, що демонструє згубність наркоманії й небезпеку її поширення, повинна здійснюватися активна пропаганда здорового способу життя. У підлітковому і молодіжному середовищі необхідно культивувати спорт, різні види творчої діяльності, що попереджає ймовірність прилучення їх до девіантних форм поведінки, у тому числі до немедичного споживання наркотичних засобів. Спортивна діяльність із її максимальними навантаженнями, сильною мотивацією, цілеспрямованістю по своїй природі здатна впливати на людину. Крім цього, у молодіжній культурі спорт займає значне місце. За результатами багаторічних досліджень, різноманітні заняття спортом стійко зберігають лідируючі позиції в рейтингу молодіжних захоплень.

Як згадувалося вище, соціально-психологічна модель профілактики передбачає також реабілітаційну роботу.

Сам термін «реабілітація» (відновлення) означає комплекс медичних, психологічних, педагогічних, професійних, юридичних заходів, спрямованих на відновлення чи компенсацію порушених або втрачених індивідом суспільних зв'язків і відносин внаслідок змін стану здоров'я, соціального статусу, втрати близьких людей, навичок навчальної діяльності, соціальної дезадаптації, які супроводжуються стійкими розладами функцій організму, переживаннями, скоєнням злочинів тощо. Виявлено основні види реабілітації осіб з девіантною поведінкою. Медична реабілітація передбачає лікувальні заходи, спрямовані на відновлення порушених чи втрачених функцій організму особи, на виявлення та активізацію компенсаторних можливостей організму. Психологічна реабілітація передбачає корекцію і відновлення психологічних функцій, властивостей, створення сприятливих умов для розвитку й утвердження особистості. Основний засіб – активізація власної активності і можливостей особи, подолання почуття меншовартості, формування віри у власні сили. Соціальна реабілітація має на меті відновлення соціального досвіду і встановлення соціальних зв'язків, формування адекватних норм поведінки, способів продуктивного спілкування, розширення і поглиблення соціальних контактів, соціального досвіду. Педагогічна реабілітація спрямована на відновлення чи компенсацію порушених функцій організму внаслідок перебування у складних життєвих умовах

чи перенесених травм, формування моральних цінностей, навичок конструктивного спілкування, позитивного досвіду соціальної поведінки, допомогу у життєвому самовизначенні. Юридична реабілітація – відновлення в правах, теж часто має місце в роботі з неповнолітніми і молоддю і застосовується у випадках, коли вони були несправедливо звинувачені.

Превентивна робота з неповнолітніми і молоддю в США представлена багатьма програмами: загальними або універсальними (universal), вибірковыми або селективними (selective) і чітко визначеними (indicated) [6; 7]. Універсальні програми спрямовані на всіх членів даної спільноти, селективні – на групи ризику, індивідів, схильних до вживання наркотиків, чітко визначені – на тих, хто вже активно вживає наркотики, але ще не має серйозних порушень. Відомими є превентивні програми для дітей до 5 років, для молодших школярів, для підлітків, для студентів, а також для батьків.

Американські науковці підкреслюють, що, плануючи й проводячи профілактику наркоманії в шкільному і студентському середовищі, слід урахувати типові недоліки, характерні для процесу здійснення цієї діяльності. Це, зокрема:

- одноманітність профілактичних заходів, не орієнтованих на вікові особливості, ступінь залучення підлітка до споживання наркотиків;
- низький рівень грамотності педагогів, батьків у проблемах профілактики наркоманії;
- відсутність якісних програм, методичних рекомендацій з роботи з різними віковими категоріями;
- недостатнє використання в профілактичній роботі можливостей громадських молодіжних організацій;
- відсутність особистісного підходу в створенні груп самопомогі і взаємодопомогі;
- недостатня орієнтація на здоровий спосіб життя, розвиток творчого потенціалу особистості;
- пасивна позиція у використанні засобів масової інформації.

Висновок. В США існує ефективна система превентивної роботи з неповнолітніми, схильними до вживання наркотиків, яка стосується всіх вікових категорій. Розроблені спеціальні програми профілактики для неповнолітніх, починаючи з дошкільного віку і до повноліття. Вважаємо, що окремі з них можуть бути використані в Україні. Досвід превентивної роботи США потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. At Risk Youth / Edited by J.D. Hague [5th edition]. Belmont: Brooks/Cole, 2013. 448 p.
2. Reuter P. *An analytic assesment of U.S. drug policy*. Washington. D.C.: The AEI Press, 2005. 1112 p.
3. Grandpre R. *How America became the world's most troubled drug culture?* Durham: University Press, 2006. 127 p.
4. National Drug Intellegence Center. National drug threat assesment. Washington.DC: U.S.Department of Justice. 2011. 112 p.
5. Stone A.L., Becker L.G. Review of risk and protective factors of substance use. *Addictive Behavior*. 2012. №37 (2). P.747–775.
6. Botwin J., Griffin K. Life skills training as a primary prevention approach for adolescent drug use. *International Journal of Emergency Mental Health*. 2002. № 4 (1). P.41–47.
7. Sher K., Rutledge P. Heavy drinking across the transition to college. *Addictive Behaviors*. 2007. № 32 (14). P.819–835.

References

1. Hague, J.D. (Ed.). (2013). *At Risk Youth* [5th ed.]. Brooks/Cole.
2. Reuter, P. (2005). *An analytic assesment of U.S. drug policy*. The AEI Press.
3. Grandpre, R. (2006). *How America became the world's most troubled drug culture?* University Press.
4. National Drug Intellegence Center. National drug threat assesment. (2011). U.S.Department of Justice.
5. Stone, A.L., & Becker, L.G. (2012). Review of risk and protective factors of substance use. *Addictive Behavior*, 37 (2), 747–775.
6. Botwin, J., & Griffin, K. (2002). Life skills training as a primary prevention approach for adolescent drug use. *International Journal of Emergency Mental Health*, 4 (1), 41–47.
7. Sher, K. & Rutledge, P. (2007). Heavy drinking across the transition to college. *Addictive Behaviors*, 32 (14), 819–835.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2021 р.
Стаття прийнята до друку 19.10.2021 р.

Buleza Bohdana

PhD Student

Department of General Pedagogic and Pedagogic of Higher School
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

POLICY OF PREVENTIVE WORK WITH JUVENILE DRUG USERS IN THE USA

Abstract. This article deals with the problem of preventive work with young drug users. This is one of the most important problems in the world, including the USA. Substance misuse can put individual users and others among them at risk of harm. Early substance misuse and substance use disorders are associated with a variety of negative results, including deteriorating relationships, poor school performance, loss of employment, diminished mental health and increases in sickness and death. It is therefore critical to prevent the full spectrum of substance misuse problems in addition to treating those with substance use disorders. The aim of the study is to reveal the peculiarities of preventive work with young drug users in USA. Theoretical research methods have been used in this study: analysis of scientific sources, systematisation and generalisation of available data; defining of the essence of basic concepts; identification of the current state of the problem. The results of investigation give possibility to state that preventing or reducing early substance use initiation, substance misuse and the harms related to misuse requires the implementation of the effective programs and policies that address substance misuse across the lifespan. The effective prevention programs exist in the USA, and if implemented well, they can markedly reduce substance misuse and related threats to the health of population. There are three main categories of prevention interventions: universal, selected and indicated. Universal interventions are aimed at all members of a given population; selective interventions are aimed at a subgroup determined to be at high risk for substance; indicated interventions are targeted to individuals who are already using substance but have not developed a substance use disorder. It is recommended to provide a mix of universal, selective and indicated preventive intervention. Different programs are used for different categories of population. The program «Family Partnership» is focused on children younger than age 5. «The Good Behavior Game» and «Classroom-Centered Intervention» is an universal elementary school-based prevention program. For adolescents aged 10 to 18 programs «Life Skills Training» and «Towards No Drug Abuse» are used. There are also family-based programs («Strengthening Family», «For Parents and Youth»), program for College Students («Brief Alcohol Screening»), Internet-based program («I hear what you are saying») and many others.

Key words: drug; juvenile; youth; preventive work; rehabilitation; programs of prevention; USA.